

Manteuffel, Tadeusz

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych

Przegląd Historyczny 27/2, 224-235

1928

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

2. TADEUSZ MANTEUFFEL

ARCHIWUM MINISTERSTWA SPRAW ZAGRANICZNYCH

Informacje poniższe dotyczą jedynie akt samej centrali t. j. Departamentu Spraw Politycznych za czas od 23 stycznia 1917 roku do 22 stycznia 1918 roku, Departamentu Stanu—od 23 stycznia do 25 października 1918 roku, wreszcie Ministerstwa Spraw Zewnętrznych od 26 października do 31 grudnia 1918 roku. Nie uwzględniam w nich natomiast akt pochodzących z tego samego okresu, a należących do instytucyj autonomicznych lub też stojących zgoła poza ówczesnym M. S. Z. W ten sposób w sprawozdaniu niniejszem zostają pominięte przechowywane obecnie w archiwum M. S. Z. akta Komitetu Narodowego w Paryżu, Przedstawiciela Rady Regencyjnej w Rosji i cały szereg innych (należących głównie do zlikwidowanych placówek na terenie Rosji).

I. Organizacja władz.

Pierwszą instytucją państwową, mającą między innymi za zadanie prowadzenie polityki zagranicznej odradzającego się Państwa Polskiego, był Departament III, czyli Spraw Politycznych Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego, powołany do życia mocą uchwały Wydziału Wykonawczego Tymczasowej Rady Stanu z dnia 23 stycznia 1917 roku¹⁾.

Dyrektorem jego został mianowany tegoż samego dnia członek Tymczasowej Rady Stanu, hr. Wojciech Rostworowski Vice-Dyrektorem zaś w dniu 5 marca prof. Witold Kamieniecki.

W skład Rady Departamentu, utworzonej na mocy § 27 *Regula-*

¹⁾ *Prace Departamentów i Biur Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego, wykonane lub przygotowane przez czas jej istnienia t. j. od dnia 15 stycznia do 1 września 1917 roku. Drukowano jako rękopis. Warszawa 1918 r. str. 15. Egzemplarz w aktach M. S. Z. Rok 1917, Nr. 2.*

*minu Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego*¹⁾ weszli poza Dyrektorem i Vice-Dyrektorem Departamentu pp. Ludwik Abramowicz, Bronisław Dembiński, Stefan Dziewulski, Marcei Handelsman, Jan Kucharzewski, Władysław Kunowski, X. Oficjał Henryk Przeździecki, Szymon Rundstein, ks. Eustachy Sapieha, Józef Siemiński, Władysław Studnicki, Artur Śliwiński, Józef Targowski i Marjan Zbrowski. Rada odbyła swoje pierwsze posiedzenie dnia 28 lutego.

Zadaniem Departamentu Spraw Politycznych w projekcie organizacji wewnętrznej (opracowanym najprawdopodobniej w lutym) określono przede wszystkim jako naukowo — przygotowawcze²⁾. Polegały one na: a) pracach samodzielnych, prowadzonych według ustalonego programu w referatach ekonomicznym, prawno-politycznym i historycznym. b) na skupieniu prac, dokonanych przez organizacje i osoby prywatne.

Prace te dotyczyły: przyszlých traktatów politycznych, handlowych i celnych; konwencyj wojskowych; długu państwowego i rewindykacji strat; konwencyj kolejowych, pocztowych, telegraficznych, monetarnych i wojskowych; obywatelstwa polskiego i obywatelstwa mieszanego, poddaństwa austrijackiego i niemieckiego w stosunku do polskiego, opcji poddaństwa. plebiscytu; terytorjum Państwa Polskiego, koniecznego z punktu widzenia ekonomicznego, strategicznego i politycznego; sytuacji prawnej poszczególnych dzielnic polskich od rozbiorów; stosunków narodowościowych na terytorjach mieszanych; stosunku Polski do wielkich związków międzypaństwowych jak np. związek środkowo-europejski gospodarki przejściowej, projektów podziałów terytorjum Królestwa Polskiego w ciągu XIX wieku i t. d.

Poza pracami przygotowawczemi Departament Spraw Politycznych:

1. Roztaczał opiekę konsularną nad jeńcami polakami, cywilnymi i wojskowymi, przebywającymi w Niemczech, Austro-Węgrzech, Bułgarii i Turcji;

2. Referował aktualne zagadnienia polityczne, związane z działalnością Tymczasowej Rady Stanu (np. referaty w sprawie króla. regenta i tworzenia rządu, abdykacji Mikołaja II, stosunku niepodległego Państwa Polskiego do Stolicy Apostolskiej i t. p.).

3. Informował opinię publiczną o działalności Tymczasowej Rady Stanu za pośrednictwem swego Biura Prasowego;

¹⁾ Druk, wymiar 17×11 cm, stron 15+1 nłb, b. d., egzemplarz zachowany w Aktach M. S. Z., Rok 1917, Nr. 2.

²⁾ Akta M. S. Z. Rok 1917, Nr. 15.

4. Utrzymywał ścisły kontakt z polskimi biurami prasowymi zagranicą (głównie z biurami N. K. N.);

5. Przygotowywał zawiązek przyszłego M. S. Z. przez skupienie koło Departamentu kandydatów na ewentualne stanowiska dyplomatyczne i zorganizowanie dla nich stałych konferencji dyplomatycznych pod kierunkiem prof. B. Dembińskiego i prof. M. Handelsmana¹⁾.

Po powołaniu Rady Regencyjnej i utworzeniu Rządu, N. K. N. zwraca się pismem z dnia 5 grudnia 1917 roku, L. 10914/PR do Prezydenta Ministrów z propozycją przekazania Departamentowi Spraw Politycznych wszystkich, prowadzonych przez siebie, zagranicznych biur informacyjnych²⁾. Propozycja zostaje przyjęta; przejęcie placówek następuje jednak dopiero z dniem 1 stycznia 1918, zaś podpisanie oficjalnej umowy między Rządem a N. K. N. w przeszło miesiąc później³⁾ (11 lutego). Na mocy powyższej umowy NKN przekazał Departamentowi Spraw Politycznych swoje biura informacyjne i misje zagraniczne w Bernie, Sztokholmie, Haadze, Konstantynopolu, Sofji, Budapeszcie i Berlinie.

Liczba placówek zagranicznych wzrasta w roku 1918 przez stworzenie nowych w Wiedniu, Krakowie, Lwowie, Moskwie, Piotrogradzie, Kijowie, Tyflisie, Noworosyjsku, Helsińforsie, Mińsku i Wilnie⁴⁾.

Po utworzeniu Rządu Departament Spraw Politycznych zostaje przydzielony na mocy Dekretu Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskiem do Prezydjum Rady Ministrów⁵⁾. Na mocy rozporządzenia Prezydenta Ministrów z dnia 23 stycznia 1918, za Nr. 149/18 ulega on reorganizacji: dział prasowo-informacyjny, jako związany ściśle z polityką wewnętrzną, zostaje przydzielony do Biura Prezydjalnego Rady Ministrów, Departament zaś Spraw Politycznych, przemianowany na Departament Stanu, ma się zajmować odtąd przedewszystkiem sprawami, mającemi związek z polityką zagraniczną⁶⁾.

Skład osobowy, przekształconego w ten sposób, Departamentu Spraw Politycznych nie ulega żadnej zmianie⁷⁾.

Przesunięcie kompetencji wywołało potrzebę wewnętrznej reorga-

1) *Prace Departamentów i Biur T. R. St.* str. 16 — 17.

2) *Akta M. S. Z. Rok 1917. Nr. 19.*

3) *Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 41.*

4) *Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 35.*

5) *Monitor Polski* Nr. 2 z 7 lutego 1918, punkt 20.

6) *Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 32.*

7) *Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 39.*

nizacji Departamentu, który zostaje podzielony na prezydjum i dwie zasadnicze sekcje:

Ogólną (A), składającą się z wydziałów 1. Ogólno-politycznego i opieki konsularnej (naczelnik Wł. Mazurkiewicz), 2. do spraw narodowościowych oraz 3. ekonomiczno-handlowego (naczelnik A. Szczyński) oraz

Zagraniczną (B), składającą się z wydziałów 1. dyplomatycznego (naczelnik K. Bader) oraz 2. Prasowego (naczelnik M. Rettinger).

Pozatem w skład Departamentu wchodził Radca Prawny, Kancelarja, Archiwum i Biblioteka.

Zakres pracy poszczególnych wydziałów przedstawiał się jak następuje:

Wydział ogólno-polityczny i opieki konsularnej załatwiał a) sprawy polityczne o charakterze zewnętrznym, wpływające ze stosunków z władzami okupacyjnymi, opracowywanie projektów i zagadnień politycznych, przekazanych Wydziałowi przez Prezydenta Ministrów, w szczególności kwestyj związanych z rokowaniami pokojowymi i likwidacją wojny (plebiscyt, opcja, unje międzypaństwowe i t. p.), sprawy poddaństwa polskiego, opinie polityczne w sprawach załatwianych przez inne Ministerstwa; b) sprawy jeńców i internowanych; c) sprawy opieki konsularnej nad poddanymi polskimi i ich majątkiem zagranicą; d) sprawy oświelenia z punktu widzenia historycznego zagadnień i kwestyj bieżących; e) sprawy wydawnicze.

Wydział do spraw narodowościowych opracowywał i referował wszystkie sprawy, dotyczące obcych narodowości, wchodzących w skład Państwa Polskiego lub byłej Rzeczypospolitej oraz narodowości południowo i zachodnio-słowiańskich.

Wydział ekonomiczno-handlowy miał za zadanie gromadzenie i przygotowywanie projektów umów celnych i handlowych, opracowywanie zagadnień gospodarczych o charakterze międzynarodowym, kwestji dostępu do morza, neutralizacji rzek, swobody mórz i t. p.; kwestji granic Państwa Polskiego w związku ze sprawami gospodarczymi, centralizowanie i kontrolę raportów agentów handlowych zagranicznych.

Do zadań Wydziału Dyplomatycznego należało: a) utrzymywanie stosunków z przedstawicielami dyplomatycznymi państw centralnych, ew. innych, b) organizacja placówek zagranicznych, c) nadzór nad placówkami zagranicznymi, otrzymywanie raportów, przysyłanie informacji i udzielanie instrukcyj, d) wysyłanie kurjerów ze szczególnymi poleceniami, e) przygotowywanie odpowiedniego personelu dyplomatycznego.

Wreszcie Wydział Prasowy miał za zadanie: a) redagowanie Komunikatu Prasowego, b) opracowywanie referatów sytuacyjnych o zewnętrznej i wewnętrznej polityce poszczególnych państw europejskich, c) obsługiwanie działu polityki zagranicznej w Dzienniku rządowym, d) obsługiwanie prasy zagranicznej, e) obsługiwanie wydawnictw placówek zagranicznych, f) przekład i streszczenie protokółów posiedzeń parlamentów państw centralnych (i ew. innych).¹⁾

„Wobec zawartego przez obydwu mocarstwa środkowo-europejskie z Ukrainą pokoju, pociągającego za sobą nowy rozbiór Polski”²⁾ gabinet Kucharzewskiego podał się dnia 12 lutego do dymisji a wraz z nim ustąpił Dyrektor Departamentu Stanu hr. Wojciech Rostworowski. W dzień później, 22 lutego, wniósł również podanie o dymisję Vice-Dyrektor Departamentu, prof. Witold Kamieniecki. Rada Regencyjna przychyliła się w dniu 27 lutego do obu próśb, powierzając chwilowo kierownictwo Departamentu Stanu p. W. Wróblewskiemu³⁾.

Dopiero dnia 4 kwietnia wraz z gabinetem Jana Kantego Steczkowskiego zostaje mianowany Dyrektorem Departamentu Spraw Politycznych (sic!)⁴⁾ ks. Janusz Radziwiłł⁵⁾.

Zbliżający się koniec wojny i kolejne załamywanie się państw centralnych powodują mimo słabości Rady Regencyjnej rozbudowę władz i instytucyj państwowych polskich. Na mocy dekretu Rady Regencyjnej z dnia 26 października⁶⁾ istniejący przy Prezydencie Ministrów Departament Spraw Politycznych (sic!) zostaje przekształcony na Ministerstwo Spraw Zewnętrznych, Ministrem zaś Spraw Zewnętrznych zostaje mianowany tegoż samego dnia w nowoutworzonym gabinecie Świeżyńskiego p. Stanisław Głabiński⁷⁾. Jednakże już 4 listopada gabinet Świeżyńskiego otrzymuje dymisję z natychmiastowem zawieszeniem w swoich czynnościach. Prowadzenie zaś spraw bieżących porucza Rada Regencyjna najstarszemu rangą urzędnikowi w każdym Ministerstwie⁸⁾.

¹⁾ Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 32. — Projekt organizacji wewnętrznej Dep. Stanu.

²⁾ *Monitor Polski* Nr. 7. z dnia 14 lutego 1918.

³⁾ Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 39.

⁴⁾ Ta dość oryginalna pomyłka spowodowała zapewne wystąpienie świeżo mianowanego Dyrektora na Radzie Ministrów dnia 31 maja z wnioskiem o ostateczną (powtórna) zmianę nazwy Departamentu Spraw Politycznych na Departament Stanu cfr. Akta M. S. Z. Rok 1918. Og. 32.

⁵⁾ *Monitor Polski*, Nr. 38 z dnia 4 kwietnia 1918.

⁶⁾ *Dziennik Praw*, Rok 1918, Nr. 14, poz. 30.

⁷⁾ *Monitor Polski*, Nr. 189 z dnia 30 października 1918.

⁸⁾ *ibid.* Nr. 193 z dnia 4 listopada 1918.

Na tej zasadzie Kierownikiem Ministerstwa Spraw Zewnętrznych zostaje p. Tytus Filipowicz.¹⁾

Dnia 17 listopada zostaje mianowany gabinet Moraczewskiego, w którym tekę Ministra Spraw Zewnętrznych otrzymuje p. Leon Wasilewski.²⁾

Zmienione warunki pracy i rozrost agend Ministerstwa Spraw Zewnętrznych z chwilą upadku okupacji niemieckiej powodują cały szereg wewnętrznych zmian organizacyjnych, następujących po sobie czasami w odstępach parodniowych.³⁾

Ostatecznie zostaje wprowadzona dnia 12 grudnia, obowiązująca do końca roku 1918 następująca organizacja.

Ministerstwo dzieli się na 3 sekcje:

I. Polityczną (Szef Dr. W. Jodko) z wydziałami: 1. politycznym (naczelnik Dr. K. Bader), 2. Wschodnim (naczelnik Dr. L. Kolankowski), 3. Konsularnym (naczelnik p. W. Mazurkiewicz), 4. Ekonomiczno-handlowym (naczelnik p. A. Szczepański) oraz 5. Biurem Prasowym (naczelnik p. M. Rettinger);

II. Techniczną (Szef p. J. Ziabicki) z wydziałami: 1. Komunikacji (kierownik p. Babiński), 2. Kontroli telegrafu i telefonów (kierownik p. Kulwieć) oraz 3. Gospodarczym wraz z ekspedycytem centralnym;

III. Ogólną (szef p. W. Mech) z wydziałami: 1. personalnym (naczelnik p. Mech), 2. prezydjalnym (naczelnik p. Mech), 3. finansowym (kierownik p. Zahorski), 4. biblioteką (kierownik p. T. Komarnicki) oraz 5. centralą materiałów piśmiennych.

Pozatem bezpośrednio od Ministra zależały: 1. Biuro Prac Kongresowych (kierownik p. F. Pułaski), 2. Wydział Prawny (naczelnik p. S. Rundstein) oraz 3. Sekretarjat Ministra (kierownik Dr. W. Orłowski⁴⁾).

¹⁾ Na te dwa tygodnie między dymisją gabinetu Świeżyńskiego a mianowaniem gabinetu Moraczewskiego przypada upadek okupacji niemieckiej, powrót Piłsudskiego z Magdeburga, rozwiązanie Rady Regencyjnej, objęcie naczelnej władzy w państwie przez Piłsudskiego i wysłanie pism notyfikacyjnych do państw Ententy. cfr. l. c. Nr. 200, z dnia 11 listopada, Nr. 203 z dnia 14 listopada i Nr. 206 z dnia 18 listopada 1918.

²⁾ l. c. Nr. 206 z dnia 18 listopada i Nr. 207 z dnia 19 listopada 1918.

³⁾ cfr. arkta M. S. Z. Rok 1918. Og. 66, okólniki 3, 13 i 28.

⁴⁾ Cfr. arkta M. S. Z. Rok 1918. Og. 66 okólniki 13 i 28.

II. Charakterystyka registratury.

Sama już organizacja i działalność Departamentu pozwalają a priori scharakteryzować jego registraturę¹⁾.

Akta roku 1917 cechuje więc obfitość materiałów referatowych, sprawozdawczych, biuletynów oraz wycinków prasowych i t. p.; zwraca uwagę natomiast skąpa liczba właściwych aktów t. zn. pism wchodzących i wychodzących. Nieliczna ta korespondencja dotyczy znowu w olbrzymiej części spraw, związanych z opieką konsularną, a więc interwencyj w sprawach jeńców i internowanych.

Niepewność sytuacji i obawa przed możliwem dostaniem się ważnych aktów w ręce okupantów (tak jak to miało miejsce z biurem, prowadzonym poza D. S. P. przez Filipowicza po jego aresztowaniu przez Niemców) spowodowały zapewne brak śladów całego szeregu spraw w aktach Departamentu Spraw Politycznych. Były one załatwiane bądź to ustnie, bądź też przez prywatną korespondencję kierowników Departamentu.

Niewyszkolenie personelu kancelaryjnego oraz brak wyrobienia biurokratycznego kierowników powodują jeszcze jedną trudność t. j. nieumiejętność oddzielania spraw urzędowych od prywatnych. W aktach Departamentu Spraw Politycznych spotykamy korespondencję czysto prywatną wciągniętą do dziennika, opatrzoną numerem wpływu i włączoną do akt przez nieorientujących się widać urzędników. Na tej podstawie można również przypuszczać, że pewna liczba spraw czysto urzędowych była załatwiana w drodze korespondencji prywatnej.

Poza korespondencją czysto-prywatną spotykamy korespondencję o charakterze mieszanym, gdzie z reguły sprawy urzędowe występują *promiscue* ze sprawami prywatnymi.

Analogicznymi do akt z roku 1917 są akta z początków roku 1918; później jednak w miarę rozrastania się Departamentu zmieniają one swój charakter. Z chwilą przejęcia placówek zagranicznych N. K. N. przez Departament korespondencja z nimi wzrasta. Raporty placówek przestają zawierać materiały wyłącznie informacyjno-prasowe, lecz przekształcają się powoli w raporty dyplomatyczne. Poza to utworzenie placówek R. R. w Rosji oraz sprawa wojska polskiego na

1) O liczbie spraw załatwianych przez Departament Spraw Politycznych najlepiej może świadczyć jego skład osobowy. Tak więc w dniu 1 maja 1917 Departament posiadał poza Dyrektorem i Vice-Dyrektorem 15 urzędników referendarskich i tylko 6 kancelaryjnych, w dniu zaś 1 października tegoż roku — 13 referendarskich i 5 kancelaryjnych — *Prace Departamentów i Biur ...* str. 82—83.

Wschodzie powodują jeszcze za czasów okupacji wzmózoną korespondencję.

Po 11 listopada zakres spraw politycznych, załatwianych przez M. S. Z., rozrasta się ogromnie, liczba zaś ich w porównaniu z wrześniem i październikiem powiększa się kilkakrotnie.

Poza lukami wynikłymi na skutek załatwiania całego szeregu spraw ważniejszych na drodze prywatnej, akta z lat 1917 i 1918 posiadają również pewne luki, wynikłe na skutek niedostatecznego wyrobienia kancelaryjnego ówczesnych urzędników.

Jeśli z kolei przejdziemy do charakterystyki zewnętrznej omawianej registratury, zaznaczyć będziemy musieli, że: 1. akta są nieszyte, 2. najczęściej spotykanym materiałem są bibułki (kopje maszynowe) i 3. akta są ułożone w porządku rzeczowym w teczkach tekturowych (wrazie potrzeby t. j. wtedy, gdy materiał jest bardziej różnolity, teuczki dzieli się na podteczki).

Po ostatecznym uporządkowaniu¹⁾ i opisaniu zawartości teczki zostaną powkładane w kartonowe teki z kłapami płóciennymi.

Ilościowo akta z roku 1917 zajmują półkę o wymiarach: wysokość 0.38 m, głębokość 0,38 m, długość 1.04 m, akta zaś z roku 1918 — półkę tej samej wysokości i głębokości, długości zaś 2.44 m.

III. I n w e n t a r z a k t.

R o k 1 9 1 7.

1. Sytuacja prawno-polityczna Państwa Polskiego	vol. 1
2. Tymczasowa Rada Stanu, Komisja Przejściowa T. R. St. oraz projekty, dotyczące przyszłej Rady Stanu	„ 1
3. Rada Regencyjna i Rząd	„ 1
4. Sprawy wojska	„ 1
5. Sytuacja wewnętrzna w kraju	„ 1
6. Okupacja	„ 1
7. Przejmowanie administracji od okupantów i organizowanie administracji polskiej	„ 1
8. Stronnictwa polityczne	„ 1
9. Przyszłe granice Polski	„ 1
10. Sprawa Etapów Bugu i Chełmszczyzny	„ 1
11. Litwa, Łotwa i Białoruś	„ 1

¹⁾ Pracę nad inwentaryzacją wewnętrzną akt z lat 1917 i 1918 prowadzi Wydział Historyczno-Naukowy M. S. Z. od początku roku 1928.

12.	Rokowania pokojowe w Brześciu	"	1
13.	Sprawy Prasowe	"	1
14.	Przeglądy prasy, opracowywane przez Biuro Prasowe Departamentu Spraw Politycznych	"	1
15.	Organizacja Departamentu Spraw Politycznych	"	1
16.	Komisja Archiwalna	"	1
17.	Kursy Dyplomatyczne	"	1
18.	Sprawozdania Departamentu Spraw Politycznych	"	1
19.	Naczelny Komitet Narodowy w Krakowie	"	1
20.	Komitet Narodowy Polski w Paryżu	"	1
21.	Sytuacja międzynarodowa (referaty)	"	1
22.	Referaty prawno-historyczne	"	1
23.	Sprawy ekonomiczne	"	1
24.	Reemigracja	"	1
25.	Sprawy personalne Departamentu	"	1
26.	Budżet Departamentu Spraw Politycznych	"	1
27.	Sprawy techniczne Departamentu	"	1
28.	Placówka w Rapperswilu	"	1
29.	" " Bernie Szwajc.	"	2
30.	" " Berlinie	"	1
31.	" " Wiedniu	"	1
32.	" " Hadze	"	1
33.	" " Sztokholmie	"	1
34.	" " Sofji	"	1
35.	" " Konstantynopolu	"	1
36.	Informacje dotyczące Ameryki	"	1
37.	" " Rosji	"	1
38.	" " państw Koalicji	"	1
39.	Sprawa Żydowska	"	3
40.	Materiały do Sprawy Polskiej w czasie Wielkiej Wojny	"	7
Razem woluminów 49.			

Rok 1918.

Dział terytorjalny.¹⁾

Am.	1— 7. Ameryka	vol.	7
An.	1— 5. Anglja	"	5

¹⁾ Ze względu na brak miejsca nie wymieniam w tym dziale tytułów poszczególnych woluminów.

A.	1—11.	Austria	"	11
B.	1— 4.	Bułgarja	"	4
Cz.	1— 7.	Czechosłowacja	"	7
D.	1— 4.	Danja	"	4
F.	1— 5.	Finlandja	"	5
Fr.	1— 6.	Francja	"	6
Hol.	1— 4.	Holandja	"	4
J.	1— 5.	Jugosławja	"	5
Koal.	1— 5.	Koalicja	"	5
N.	1—15.	Niemcy	"	15
Ros.	1—16.	Rosja	"	16
Rum.	1—4.	Rumunja	"	4
Szwaj.	1— 7.	Szwajcarja	"	7
Szw.	1— 6.	Szwecja	"	6
T.	1— 4.	Turcja	"	4
U.	1—11.	Ukraina	"	11
Wat.	1— 4.	Watykan (Stolica Apostolska)	"	4
W.	1— 6.	Węgry	"	6
Wł.	1— 4.	Włochy	"	4
Ż.	1—10.	Sprawy Żydowskie	"	10

II. Dział Ogólny.

Og.	1.	Sytuacja prawno-polityczna Państwa Polskiego	vol.	1
"	2.	Pisma notyfikacyjne	"	1
"	3.	Sprawy Delegacji Notyfikacyjnej	"	1
"	4.	Notyfikacja — Ogólne	"	1
"	5.	Rada Regencyjna i Rząd	"	1
"	6.	Rada Stanu	"	4
"	7.	Legjony	"	1
"	8.	Proces w Marmarosz - Sziget	"	1
"	9.	Wojsko Polskie w Rosji — Ogólne	"	1
"	10.	Wojsko Polskie w Rosji — I korpus	"	1
"	11.	Wojsko Polskie na Ukrainie — II i III korpus	"	1
"	12.	Wojsko Polskie na Zachodzie	"	1
"	13.	Organizacja wojska po dekreście 12. X. 1918	"	1
"	14.	Sytuacja wewnętrzna w kraju	"	9
"	15.	Sytuacja wewnętrzna w Galicji	"	1
"	16.	Okupacja	"	1
"	17.	Przejmowanie administracji od okupantów i organizowanie administracji polskiej	"	11

„ 18.	Organizacje partyjne i zawodowe oraz ich stosunek do polityki Rządu	„ 1
„ 19.	Granice Polski — Ogólne	„ 1
„ 20.	Traktat Brzeski	„ 2
„ 21.	Galicja Wschodnia	„ 1
„ 22.	Śląsk Cieszyński	„ 1
„ 23.	Spiż i Orawa	„ 1
„ 24.	Zabór Pruski	„ 1
„ 25.	Ober - Ost i Etapy Buga	„ 1
„ 26.	Kresy Południowo - Wschodnie	„ 1
„ 27.	Litwa, Łotwa i Białoruś	„ 1
„ 28.	Komunikaty Prasowe	„ 2
„ 29.	Depesze P. A. T.	„ 1
„ 30.	Kopje depesz prasowych zagranicznych, nadsyłane przez Radjostację	„ 1
„ 31.	Prasowe — ogólne	„ 1
„ 32.	Organizacja Departamentu Stanu i M. S. Z.	„ 1
„ 33.	Organizacja agend Dep. Stanu i M. S. Z.	„ 1
„ 34.	Organizacja obcych M. S. Z.	„ 1
„ 35.	Organizacja placówek dyplomatycznych	„ 1
„ 36.	Organizacja placówek konsularnych	„ 1
„ 37.	Organizacja przedstawicielstw handlowych	„ 1
„ 38.	Kunsy Dyplomatyczne	„ 1
„ 39.	Sprawozdania Departamentu Stanu i M. S. Z.	„ 1
„ 40.	Pro memoria	„ 1
„ 41.	Porozumienie z N. K. N.	„ 1
„ 42.	Biuro Krakowskie	„ 1
„ 43.	Biuro Propagandy Zagranicznej w Krakowie	„ 1
„ 44.	Komisja Kresowa	„ 1
„ 45.	Biuro Lwowskie	„ 1
„ 46.	Polski Komitet Narodowy w Paryżu	„ 1
„ 47.	Polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie.	„ 1
„ 48.	Biuro Prac Kongresowych	„ 1
„ 49.	Informacja placówek i instrukcje	„ 1
„ 50.	Sytuacja Międzynarodowa — Komunikaty	„ 1
„ 51.	Wyciągi z raportów placówek	„ 1
„ 52.	Sprawy ekonomiczne — Ogólne	„ 1
„ 53.	Informacje w sprawach ekonomicznych	„ 1
„ 54.	Prace przygotowawcze do umów handl.	„ 1
„ 55.	Referaty w sprawach gospodarczych	„ 1
„ 56.	Rozrachunki wojenne	„ 1

„ 57. Zakupy zagraniczne	„ 1
„ 58. Aresztowania	„ 1
„ 59. Reemigracja	„ 1
„ 60. Sprawy personalne Departamentu Stanu i M.S.Z.	„ 6
„ 61. Podróże służbowe	„ 1
„ 62. Sprawy finansowe Depart. Stanu i M. S. Z.	„ 5
„ 63. Delegowanie urzędników i konferencje	„ 1
„ 64. Sprawy techniczne Centrali	„ 1
„ 65. Pasporty prywatne	„ 1
„ 66. Okólniki wewnętrzne M. S. Z.	„ 1
„ 67. Jeńcy	„ 1

Razem voluminów 249.

Oczywiście liczby te po ostatecznem zakończeniu inwentaryzacji mogą ulec pewnej zmianie.

Przytoczony powyżej układ rzeczowy akt z roku 1917 i 1918 został im nadany dopiero w czasie inwentaryzacji, przeprowadzonej w roku bieżącym. Jest to więc układ systematyczny, opracowany *ex post* na podstawie treści samych akt; układ pierwotny nie zachował się, przed inwentaryzacją zaś akta były przechowywane w wiązках jako *dissoluta*.

IV. Znaczenie archiwum dla badań historycznych.

Jest ono mniejsze niżby się można było napozór spodziewać. Prasa, drukowane dokumenty (np. wydawane w r. 1916 — 1918 przez Rosseta „*Z dokumentów chwili*”), wreszcie wspomniane wyżej luki samego archiwum zabrały mu większą część t. zw. „nieznanych źródeł”. Zwłaszcza bardzo ubogo pod tym względem przedstawia się rok 1917*).

Tem nie mniej jednak materiału, zawartego w tym archiwum lekceważyć nie można. Poza cennymi danymi do organizacji służby dyplomatycznej w odradzającym się Państwie Polskiem, zawiera ono cały szereg danych, zwłaszcza do wypadków połowy i końca 1918 roku. Sprawa wojska polskiego w Rosji, sprawa granic, wreszcie notyfikacji powstania Państwa Polskiego znajdują tam szereg ważnych materiałów.

*) Bardzo ważnem uzupełnieniem akt Departamentu Stanu za rok 1918 jest archiwum przedstawiciela Niemieckiego M. S. Z. przy General Gubernatorswie Warszawskim ks. Oettingera. Aktów tych jest bardzo niewiele (wedle dziennika podawczego przeszło 500 numerów tylko) stanowią one bardzo ciekawy materiał do polityki polskiej Niemiec w tym okresie.